

Το περικόλειο οικοδομικό πρόγραμμα στη δημοκρατική Αθήνα

Όταν το 454 π.Χ. ο Περικλής μετέφερε το ταμείο της Δηλιακής Συμμαχίας από τη Δήλο στην Αθήνα και πρότεινε τη χρησιμοποίηση μέρους των χρημάτων για την κατασκευή μεγάλων και πολυτελών δημοσίων κτιρίων στην Ακρόπολη, προκάλεσε το μένος των πολιτικών του αντιπάλων, που ανήκαν στην αριστοκρατική παράταξη. Τη συζήτηση κατά τις συνελεύσεις των Αθηναίων και τα επιχειρήματα των δύο πλευρών παραδίδει ο Πλούταρχος στη βιογραφία του Περικλή (*Περικλής* 12 – 13).

α) Επιχειρηματολογία Περικλή

- Οι σύμμαχοι δεν συνεισέφεραν στη συμμαχία σε άλογα, πλοία και στρατιώτες, παρά μόνο σε χρήματα. Οι Αθηναίοι δεν ήταν υποχρεωμένοι να λογοδοτούν για τη διαχείριση των χρημάτων, αφού οι ίδιοι πολεμούσαν για την ασφάλεια των συμμάχων τους.
- Η συμμαχία με την κραταιά Αθήνα αποτελούσε τιμή για τις συμμαχικές πόλεις.
- Η Αθήνα ήταν εφοδιασμένη με τα απαιτούμενα για πόλεμο κι είχε την ευχέρεια να δαπανά τα έσοδά της σε έργα που θα προσέφεραν στη δημοκρατική πόλη αθάνατη δόξα.
- Η Αθήνα θα είχε την προστασία της θεάς Αθηνάς.
- Η κατασκευή των έργων θα δημιουργούσε ποικίλες ανάγκες, θα κινητοποιούσε παραγωγικές δυνάμεις, θα αναζωογονούσε τα επαγγέλματα και θα παρείχε αμειβόμενη εργασία στους πολίτες της.
- Όσοι συμμετείχαν στις εκστρατείες ωφελούνταν οικονομικά από το δημόσιο ταμείο. Όσοι, όμως, δεν υπηρετούσαν στο στρατό, μπορούσαν να εξασφαλίζουν ένα μέρος από τη δημόσια περιουσία, συμμετέχοντας στα μεγάλα και μακροπρόθεσμα έργα του οικοδομικού προγράμματος. Έτσι, δημιουργήθηκε ένα οργανωμένο πλήθος επαγγελματιών και εργατών, που δραστηριοποιούνταν τόσο στη μεταφορά όσο και στην κατεργασία των πρώτων υλών, με αποτέλεσμα όλες οι ηλικίες και οι τάξεις στην Αθήνα να ευημερούν.

β) Επιχειρηματολογία των πολιτικών αντιπάλων του Περικλή

- Ο αθηναϊκός λαός ντροπιάζεται και κακολογείται, επειδή ο Περικλής μετέφερε το ταμείο της Δηλιακής Συμμαχίας από τη Δήλο στην Ακρόπολη των Αθηνών. Αυτή η κίνηση ερμηνεύτηκε από τις συμμαχικές πόλεις ως πράξη αλαζονική, τυραννική, αυθαίρετη και προσβλητική εκ μέρους της Αθήνας.
- Η χρηματική συνεισφορά των συμμαχικών πόλεων δεν χρησιμοποιήθηκε για την προστασία τους έναντι των Περσών, αλλά για τον στολισμό της Αθήνας με χρυσάφι, πολύτιμες πέτρες και μεγαλοπρεπείς, πολυδάπανους ναούς. Η πόλη παρομοιάζεται γλαφυρά σαν μια φιλάρεσκη γυναίκα.

Η επιχειρηματολογία του Περικλή είναι πιο θελκτική και πειστική τόσο για τους περισσότερους πολίτες της δημοκρατικής Αθήνας του 5^{ου} αι. π.Χ. όσο και για τους πολίτες της παγκόσμιας κοινότητας κατά τους αιώνες που ακολούθησαν. Κατ' αρχάς η Αθήνα των κλασικών χρόνων αποτελεί μια μητρόπολη του αρχαίου κόσμου, που μεταφέρει τις αρχές και τον πολιτισμό της σε όλον σχεδόν τον κόσμο. Τα μνημεία της δεν κατασκευάζονται μόνο για τη διαμόρφωση της πόλης, αλλά ως ανεξίτηλα σημάδια του μεγαλείου και της ισχύος της.

Η ισχύς και η προσφορά της Αθήνας κατά τους Περσικούς πολέμους, αλλά και ως ηγέτιδας δύναμης της Δηλιακής συμμαχίας, δικαιολογούν την απόφαση για αναδιαμόρφωση της Ακρόπολης μέσω της χρηματικής συνεισφοράς των συμμάχων. Οι Αθηναίοι ανήγειραν στη θέση του Προπαρθενώνα, έναν μεγαλύτερο και λαμπρότερο ναό για να τιμήσουν τη θεά Αθηνά, τον Παρθενώνα, ένα μνημείο – σύμβολο. Ο πρώτος εκατόμπεδος ναός της θεάς είχε καταστραφεί, όταν οι Πέρσες πυρπόλησαν την Ακρόπολη το 480 π.Χ. Τότε οι Αθηναίοι είχαν νικήσει τους Πέρσες στη μάχη του Μαραθώνα χωρίς καμιά βοήθεια από τους άλλους Έλληνες. Τώρα, σχεδόν 40 χρόνια μετά αφιερώνεται ένα τεράστιο άγαλμα της Αθηνάς (ύψους 9 μ. μαζί με τη βάση), έργο του Φειδία, που είχε γίνει με το δέκατο από τα λάφυρα της νίκης του Μαραθώνα. Μάλιστα, το χρυσάφι που είχε επάνω του το άγαλμα μπορούσε να αφαιρεθεί και να χρησιμοποιηθεί σε περίπτωση ανάγκης. Άλλωστε, ο ναός είναι αφιερωμένος στην Αθηνά Παρθένο, που προστατεύει το συμμαχικό ταμείο. Εκτός από την ασφάλεια στους συμμάχους της η πόλη προσέφερε εργασία σε πλήθος πολιτών της και μετοίκων, εξασφαλίζοντας οικονομική ευρωστία. Παράλληλα, τα οικοδομήματα της Ακρόπολης αποτελούν λειτουργικά στοιχεία του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Στο σύνολό τους τα έργα του Περικλείου οικοδομικού προγράμματος αποτέλεσαν σταθμό στην αρχαία ελληνική και παγκόσμια τέχνη. Για τη δημιουργία τους συνεργάστηκαν και μαθήτευσαν καλλιτέχνες από όλη την Ελλάδα και στη συνέχεια διέδωσαν την καλλιτεχνική εμπειρία τους. Οι τέχνες γνώρισαν εξαιρετική άνθηση, νέα αισθητική και νέες δυναμικές τεχνοτροπικές τάσεις αναπτύχθηκαν, κάνοντας την Αθήνα σημείο αναφοράς του παγκόσμιου πολιτισμού.

Το κτίριο του Περικλείου οικοδομικού προγράμματος που σχετίζεται πιο άμεσα με την Αθηναϊκή Δημοκρατία είναι ο Παρθενώνας. Η απεικόνιση της παναθηναϊκής πομπής στη ζωφόρο είναι στοιχείο δημοκρατίας. Στην πομπή συνδέεται ο κόσμος των ανθρώπων με τον κόσμο των θεών. Στη νότια πλευρά οι συμμετέχοντες στην πομπή ομαδοποιούνται ανά δέκα, ενώ στη βόρεια ανά τέσσερις. Η διάταξη αυτή έχει πολιτικό περιεχόμενο, αφού στη βόρεια πλευρά αποτυπώνεται η πατροπαράδοτη για τους Ίωνες διαίρεση σε τέσσερις φυλές, ενώ στη νότια δηλώνεται η αναδιοργάνωση της πόλης από τον Κλεισθένη, στα χρόνια μετά το 509 π.Χ., με τη δημιουργία δέκα φυλών, η οποία αποτέλεσε τη βάση για την εδραίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Στο δυτικό αέτωμα του ναού παριστάνεται η διαμάχη Αθηνάς και Ποσειδώνα για το ποιος θα είναι προστάτης της Αθήνας. Αυτό το θέμα έχει άμεση σχέση με τη δημοκρατία, καθώς, σύμφωνα με το μύθο, ο λαός της Κεκροπίας, όπως ήταν το προηγούμενο όνομα της Αθήνας, συγκεντρώθηκε πάνω λόφο της Ακρόπολης και με αρχηγό – κριτή τον Κέκροπα αποφάσισε να επιλέξει την Αθηνά ως προστάτιδα της πόλης της Αθήνας.

Αν θεωρήσουμε ότι ένα από τα στοιχεία της Δημοκρατίας είναι ο διάλογος και η σύνθεση διαφορετικών απόψεων, θα μπορούσαμε ίσως να επισημάνουμε ως στοιχείο δημοκρατίας τον «διάλογο» των διαφορετικών αρχιτεκτονικών ρυθμών. Ο δωρικός Παρθενώνας μειώνει το «βάρος» του με ένα σύστημα ιωνικών «εκλεπτύνσεων» που του προσδίδει χάρη και αρμονία.